

1 LEGISLATÍVNE VYMEDZENIE PROBLEMATIKY ZAČIATKU POVINNEJ ŠKOLSKEJ DOCHÁDZKY

V ústavnom zákone č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v piatom oddiele článku 42 ods. 1 je zakotvené, že: „Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.“

Problematika začiatku povinnej školskej dochádzky je upravená v § 19 ods. 3 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj „školský zákon“), podľa ktorého: „Povinná školská dochádzka začína začiatkom školského roka, ktorý nasleduje po dni, keď dieťa dovърší šiesty rok veku a dosiahne školskú spôsobilosť.“ Konkrétne tiež ustanovuje spôsob výkonu povinnej školskej dochádzky a jej formy. Zákon ustanovuje, že povinná školská dochádzka je desaťročná a trvá do konca školského roka, v ktorom žiak dovърší 16. rok veku. Nikoho nemožno oslobodiť od jej plnenia. Všetky deti, ktoré do konca augusta roku, v ktorom dovърšia šesť rokov veku a dosiahli školskú spôsobilosť, sa musia zapísať do základnej školy. Pre predprimárne vzdelávanie je významný rok 2021, v ktorom sa zaviedlo povinné predprimárne vzdelávanie do praxe materských škôl. Deti, ktoré k 31. augustu dosiahnu päť rokov, ktorý predchádza začiatku školského roka, od ktorého budú plniť povinnú školskú dochádzku v základnej škole, plnia povinné predprimárne vzdelávanie, a to buď:

- v materskej škole, ktorá je zaradená v sieti škôl a školských zariadení,
- osobitným spôsobom v zahraničí,
- individuálnym vzdelávaním zo zdravotných dôvodov alebo na žiadosť zákonného zástupcu,
- v zariadeniach predprimárneho vzdelávania registrovaných MŠVVaM SR.

Povinné predprimárne vzdelávanie v materskej škole trvá jeden školský rok. Touto zmenou sa vytvorili rovnaké podmienky pre všetky deti, aby mohli byť úspešné pre plnenie primárneho vzdelávania a následne ďalšieho vzdelávania. V § 28a ods. 3 školského zákona je ustanovené, že ak dieťa po dovърšení šiesteho roku veku nedosiahne školskú spôsobilosť, riaditeľ materskej školy

3 ŠKOLSKÁ ZRELOSŤ VERZUS ŠKOLSKÁ PRIPRAVENOSŤ

Pri vysvetlení pojmov školská zrelosť a školská pripravenosť sú v pedagogickej a psychologickej literatúre značné rozdiely. Často sa zamieňajú alebo používajú ako ekvivalenty. Ako uvádza Košťátková (2008, s. 113) termíny „*školská zrelosť a školská pripravenosť vyjadrujú určitý stav kvality vývoja, ktorý by mal zaručiť zvládnutie požiadaviek základnej školy*“. Školská zrelosť a školská spôsobilosť majú veľký a rozhodujúci vplyv pre úspešný vstup dieťaťa do školy. Oba termíny prebiehajú v interakcii s vnútorným prostredím, so zámerným i nezámerným pôsobením prostredia, v ktorom dieťa vyrastá. U dieťaťa v predškolskom veku dochádza k významným vývinovým zmenám, ktoré sú podmienené zrením (školská zrelosť) aj učením (školská pripravenosť).

Zrenie je proces determinovaný vnútornými faktormi. Je funkciou určitého programu genotypu, ktorý sa prejavuje zákonitou postupnosťou vývinových zmien.

Učenie je proces zabezpečujúci adaptáciu organizmu na podmienky prostredia tým, že navodzuje relevantné zmeny správania na základe skúseností.

Zrenie a učenie sú vo vzájomnom vzťahu. Zrenie je podmienkou dosiahnutia stavu určitej pripravenosti na učenie (Jakabčic, 2002).

Dieťa vo svojom živote prechádza vývinovými štádiami, ktoré sú typickými premenami procesov a vlastností, ku ktorým dochádza postupom času, ich diferenciaciou a integráciou v rámci celej osobnosti. V každom z týchto vývinových období vznikajú základy a predpoklady na prechod do ďalšieho nasledujúceho štádia vývinu (Vágnerová, 2000).

Obdobie predškolského veku sa začína v treťom roku života dieťaťa. Kvantitatívne zmeny v tomto období zahŕňajú zmeny v množstve a v proporcii (hmotnosť, sila, výška, rozsah). Pre dieťa je to obdobie kvalitatívne významných kognitívnych a nonkognitívnych, interpersonálnych a intrapersonálnych zdoko-

uvedeného vyšetrenia sa zistilo, že Tibor má ľahšiu formu mentálnej retardácie. Na základe pedagogickej diagnostiky a následného psychologického vyšetrenia mu bolo odporučené pokračovanie v plnení povinného predprimárneho vzdelávania.“

Podľa Gavoru (1999) sa diagnostikujú nasledujúce zložky osobnosti dieťaťa:

- *kognitívne vlastnosti* – pozornosť, úroveň pamäti a myslenia, rozsah vedomostí, úroveň zručností, tvorivosť, úroveň komunikácie;
- *afektívne vlastnosti* – citová stabilita, záujmy, postoje, hodnoty, predstavy, úroveň motivácie;
- *sociomóralne vlastnosti* – prosociálne správanie, disciplína, pracovitosť, usilovnosť, zodpovednosť, dodržiavanie pravidiel;
- *estetické vlastnosti* – umelecký cit, vkus, umelecké výkony;
- *psychomotorické vlastnosti* – jemná motorika, šikovnosť, fyzická zdatnosť;
- *vzťahy medzi deťmi* – sociálna klíma v triede, spokojnosť, súdržnosť;
- *poruchy učenia* – hlavne špecifické poruchy učenia, poruchy matematických schopností, poruchy sústredenia, poruchy pravoľavej a priestorovej orientácie, poruchy zrakového vnímania, poruchy reči, poruchy motoriky a pod.; identifikovanie uvedených porúch si vyžaduje pomoc špeciálneho pedagóga a psychológa, prípadne aj lekára;
- *poruchy správania* – hyperaktivita, záškoláctvo, agresivita; aj diagnostikovanie týchto porúch si vyžaduje pomoc špeciálneho pedagóga, psychológa a lekára.

Pedagogickej diagnostike sa dôležitost' dáva práve preto, že zahŕňa dlhodobé pozorovanie dieťaťa, žiaka, pravidelné kontakty s rodičmi a systematické výchovné vedenie.

3.2.2 Diagnostické metódy

Na diagnostikovanie dosiahnutej úrovne vývinu dieťaťa môže učiteľka používať viaceré metódy. Najčastejšie využívané metódy pedagogickej diagnostiky sú pozorovanie, rozhovor, anamnéza, analýza výsledkov činností a prác dieťaťa, dotazník, testy, kazuistika, hra – hrový prejav dieťaťa.

Pozorovanie je jednou z najdôležitejších, najčastejšie používaných a najprirodzenejších metód pedagogiky. Ide o cieľavedomé, sústavné a plánovité vnímanie javov a procesov, ktoré smerujú k odhaleniu podstatných súvislostí a vzťahov

3.2.3 Diagnostika 5- až 6-ročného dieťaťa

V pedagogike existujú určité oblasti, v rámci ktorých má diagnostika zvláštne postavenie a plní veľmi dôležitú funkciu, pretože úroveň diagnostikovania značne determinuje kvalitu edukačného procesu. Ide predovšetkým o výchovu a vzdelávanie detí so špecifickými výchovno-vzdelávacími potrebami a o zistenie určitých spôsobilostí, napríklad školskej pripravenosti.

Predškolský vek je vývinové obdobie dieťaťa od 3 do 6 rokov, resp. 7. roku veku po vstup do školy. V predškolskom veku dochádza k výrazným zmenám v telesnej, pohybovej oblasti, v poznávacích procesoch, ako aj v citovej a sociálnej oblasti. Z hravého dieťaťa sa za normálnych okolností v priebehu troch rokov stáva dieťa pripravené na vstup do školy. Z toho vyplýva, že predškolský vek má vo vývine dieťaťa mimoriadny význam. Pre učiteľky materských škôl je nevyhnutné, aby boli vyzbrojené teoretickými spôsobilosťami z oblasti poznávania individuálnych osobitostí jednotlivých detí. Je to najmä spôsobilosť včas a presne rozpoznať také príznaky výchovného charakteru, ktoré môžu negatívne alebo pozitívne ovplyvňovať pôsobenie a viesť svoje zistenia správne interpretovať a na ich základe urobiť také výchovné opatrenia, či voliť také metódy práce, ktoré zmiernia alebo vylúčia negatívne dôsledky. Diagnostika v predškolskom veku má svoje špecifiká, ktoré treba akceptovať. V prvom rade je dôležité vytvoriť vhodné podmienky, aby sa dieťa necítilo vytrhnuté zo svojho prirodzeného prostredia. Vytvoriť vhodné diagnostické situácie, ktoré sú blízke hrám, pretože hra je najprirodzenejšia činnosť dieťaťa. Je preto dôležité aplikovať diagnostické metódy tak, aby dieťa nebolo vystavené stresu či iným rušivým vplyvom. Pri zisťovaní úrovne vedomostí dieťaťa môžeme konfrontovať diagnostikou získané poznatky s tým, čo predpokladá štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materskej škole, resp. štátny vzdelávací program Primárne vzdelávanie – 1. stupeň základnej školy. V širších súvislostiach ide o celkové vedomosti a orientáciu dieťaťa vo svete, v čase a v priestore. Pri pedagogickej diagnostike detí v predškolskom veku sú pre učiteľky nápomocné evaluačné otázky v štátnom vzdelávacom programe pre predprimárne vzdelávanie v materskej škole. Evaluačné otázky prispievajú k riadenému a funkčnému procesu vyhodnocovania detského učenia a pokroku. Predstavujú nový prvok v národnom kurikule. Ich prínos spočíva (Kaščák a Pupala, 2016):

- v priebežnom sledovaní dieťaťa,
- v zohľadňovaní individuálnych charakteristík a špecifik dieťaťa,
- vo vnímaní procesov učenia sa a prebiehajúcich činností,
- v celostnom vnímaní dieťaťa,

V konečnom dôsledku by sme obsah pedagogickej diagnostiky dieťaťa v predškolskom veku mohli rozdeliť do viacerých oblastí:

- vnímanie,
- psychomotorika,
- fyzický vývin,
- diagnostika rozumových schopností,
- pamäť,
- pozornosť,
- komunikačné zručnosti,
- lateralita,
- hra,
- diagnostika sociálnych vplyvov,
- motivácia a emocionalizácia,
- diagnostika správania,
- detský výtvarný prejav,
- tvorivosť.

Uvedené oblasti sú len orientačné. Obsah pedagogickej diagnostiky si môže pedagogický zamestnanec upraviť, pretože v odbornej literatúre môže nájsť aj inak štruktúrovaný obsah pedagogickej diagnostiky. Dôležité je, aby obsah pedagogickej diagnostiky pokryl poznanie celej osobnosti dieťaťa predškolského veku. Zistené údaje si pedagogický zamestnanec zaznamenáva a postupne v priebehu času porovnáva pokroky diagnostikovaného konkrétneho dieťaťa tak, aby mohla plánovať ďalšie aktivity.

3.3 Testovanie školskej pripravenosti

Je veľmi dôležité, aby bola školská pripravenosť skúmaná ako komplexný problém, pretože na to, aby dieťa vedelo vyhovieť požiadavkám školy, musí byť zrelá celá jeho osobnosť a musí disponovať rôznymi spôsobilosťami na elementárnej úrovni. V predchádzajúcej podkapitole sme rozobrali diagnostikovanie z pedagogického hľadiska, realizované pedagogickými zamestnancami. Školská zrelosť sa z psychologického hľadiska realizuje odborníkmi (psychológovia) na danú problematiku. V minulosti sa testovanie školskej zrelosti realizovalo len u detí, ktorých osobnosť sa nevyvíjala rovnomerne. Podľa najnovších poznatkov by sme mali školskú pripravenosť merať, teda testovať, u všetkých školopovinných deťoch. V prvom rade preto, aby rozhodnutie rodiča, či je dieťa pripravené do školy, nezáviselo iba od jeho subjektívnych pocitov.

4.1 Príčiny a prejavy nepripravenosti dieťaťa na školské vzdelávanie

Základné príčiny nepripravenosti formuloval Jirásek (1960, In Švancara a kol., 1980) ako nedostatky v somatickom vývine, nedostatky vo výchovnom a sociálnom pôsobení, v poškodení centrálnej nervovej sústavy, nedostatky v inteligencii.

Základné príčiny nedostatočne pripraveného dieťaťa na školu (Vágnerová, 2000):

- *deti výrazne retardované* (nezvratné poškodenie centrálnej nervovej sústavy, mnohostranná deprivácia spravidla v ranom vývine);
- *deti s mierne podpriemerne rozvinutými dispozíciami* (pomalé tempo dozrievania, osobitne v kognitívnom rozvoji);
- *deti „klasicky nezrelé“* (narodené v júli, auguste, najmä chlapci);
- *deti s nerovnomerným vývinom jednotlivých psychických funkcií* (napr. nevyzretá percepcia vedúca k nižšej koncentrácii pozornosti, nižšia úroveň grafo-motoriky...).

Príčiny nedostatočnej pripravenosti dieťaťa na školu rozdelila Baranovská (2014) na:

- *Dočasnú nepripravenosť dieťaťa* – spôsobuje ju spomalený alebo zastavený vývin dieťaťa. K najčastejším dočasným príčinám nepripravenosti dieťaťa patria sociálna a výchovná zanedbanosť dieťaťa, dočasná psychická traumatizácia, citová deprivácia, zdravotné ťažkosti.
- *Trvalú nepripravenosť dieťaťa* – také prekážky, ktoré bránia dieťaťu vyvíjať sa bežným tempom. Sem zaradujeme celkový defekt intelektu, ťažké somatické ochorenia, neuróza a neurotické črty osobnosti, syndróm poruchy pozornosti – ADD a spojené s hyperaktivitou – ADHD.

Podľa Švancara a kol. (1980) sú príčiny školskej nepripravenosti v nasledujúcich oblastiach:

- *nedostatky vo výchovnom prostredí a pôsobnosti* – dôsledky psychickej deprivácie spojené s ústavnou výchovou, citové utrpenie v rodine (dysfunkčná rodina, neúplná rodina), syndróm CAN (týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa),
- *nedostatky v somatickom vývine* – veľký význam tu má priebeh tehotenstva matky (alkoholizmus, fajčenie, drogy, dedičnosť, infekčné choroby a pod.), veľký význam má aj obdobie počas pôrodu (dusenie, nedostatok kyslíka),

4.2 Pedagogická a psychologická intervencia pred vstupom do školy a na začiatku školskej dochádzky

Predchádzať nepripravenosti detí na primárne vzdelávanie môže učiteľka pedagogickou diagnostikou, ktorou má možnosť odhaliť nedostatky v rôznych oblastiach vývinu dieťaťa. Ak ide o závažnejšie problémové situácie, učiteľka odporučí zákonným zástupcom možné riešenia na ich odstránenie, eliminovanie. Včasná diagnostika pomáha zabrániť tomu, aby prvý kontakt dieťaťa so školou bol negatívnym zásahom do jeho vyvíjajúcej sa psychiky a aby viedol k utvoreniu negatívneho vzťahu ku škole vôbec (Varcholová a kol. 2003).

4.2.1 Druhy pedagogickej a psychologickkej intervencie orientovanej na posilnenie školskej pripravenosti

Najčastejším variantom intervencie je pokračovanie v plnení povinného predprimárneho vzdelávania, ktoré je veľmi užitočné pre chronicky choré deti, pre deti, ktoré majú problémy psychického charakteru, prípadne vývinovo zaostávajú. V ostatných rokoch sa objavuje pomerne dosť detí, u ktorých odborníci či rodičia zväžia pokračovanie v plnení povinného predprimárneho vzdelávania. Zvyčajne sa za dôvody na pokračovanie v plnení povinného predprimárneho vzdelávania považujú nasledujúce faktory (Koníčková, 2016):

- dieťa sa narodilo v júni až auguste pred dovŕšením 6. roku veku (treba individuálne posúdiť),
- má problémy s výslovnosťou alebo nevie formulovať vety,
- nevydrží sa sústrediť a nezapamätá si vetu,
- nedokáže sa orientovať v čase, neovláda priestorovú orientáciu, nevie sa naučiť údaje o sebe (rodine, adresu, svoj vek),
- nevie sa samostatne obliekať, obúvať, vyzliekať, nevie stolovať,
- nemá záujem o učenie, nie je prirodzene zvedavé na nové veci, nekladie otázky,
- je neposedné, netrpezlivé,
- má oneskorenie v kognitívnych funkciách či grafomotorike.

Avšak pokračovanie v plnení predprimárneho vzdelávania povinnej školskej dochádzky nestačí a nerieši problém dieťaťa. U týchto detí treba aplikovať intervenčný program rozvíjania reči, poznania, tvorivosti, grafomotoriky a prosociálneho správania, o ktorom rozhoduje psychológ. Dieťa by malo byť na školu

5 ZÁPIS A NÁSTUP DIEŤAŤA DO 1. ROČNÍKA ZÁKLADNEJ ŠKOLY

Podľa § 20 zákona č. 245/2008 Z. z. školského zákona je zákonný zástupca povinný prihlásiť svoje dieťa, ktoré dovŕšilo šesť rokov do konca augusta daného roka a má trvalý pobyt na území SR, na plnenie povinnej školskej dochádzky v ZŠ, a to bez ohľadu na to, či je dieťa spôsobilé alebo nedosiahlo školskú spôsobilosť. Zápis sa koná v mesiaci apríl.

Formy a obsah overenia školskej spôsobilosti určí riaditeľ po prerokovaní v metodickom združení prvého stupňa a na základe odporúčaní zariadenia výchovného poradenstva a prevencie.

Zápis do školy má diagnostickú a preventívnu funkciu. Mal by rozlíšiť medzi deťmi tie, ktoré sú pripravené na nástup do školy a tie, pre ktoré je vhodný odklad. Funkciou zápisu je vysvetliť zákonnému zástupcovi dieťaťa, v čom je dieťa nezrelé, ako aj navrhnúť mu možné riešenie, napríklad psychologické vyšetrenie, návšteva logopéda alebo špeciálno-pedagogického centra.

Väčšina zákonných zástupcov sa vopred informuje, čo konkrétna škola na zápise požaduje od dieťaťa a na základe toho sa ho snaží čo najlepšie pripraviť. Dieťa sa učí básne, piesne, číslice a písmená, zapamätáva si základné údaje o sebe. Z praxe je overené, že forma a obsah zápisu do základnej školy sú pre rodičov a materské školy základným návodom, v akom smere dieťa rozvíjať. Podľa informácií o požiadavkách školy sa rodičia snažia viesť deti k nadobudnutiu daných vedomostí. Problémom býva, že tieto znalosti nie sú skutočným odrazom školskej zrelosti, ale sú len mechanicky naučené.

5.1 Čo by mal budúci prvák vedieť

V publikácii sme v časti venovanej diagnostikovaniu dieťaťa uviedli, že z hravého dieťaťa sa za normálnych okolností v priebehu troch rokov (predškolský vek) stáva dieťa pripravené na vstup do školy. Teoreticky sme uviedli jednotlivé oblasti, v ktorých sa dieťa rozvíja a ktorých zvládnutie určitých kritérií je predpokladom pripravenosti a spôsobilosti na úspešné zvládnutie primárneho

V predškolskom veku je pre dieťa charakteristické, že si začína uvedomovať polohu predmetu v rámci priestoru – najskôr postavenie v smere hore-dole a neskôr vľavo-vpravo. Môže sa preto stať, že dieťa drží knihu hore nohami. U dieťaťa začína rozvíjať zameranie na tvary a vnímanie abstraktného a formovať odlišovanie časti od celku (zrková analýza a syntéza). So zrkovým vnímaním súvisí aj dozrievanie očného svalstva, a teda jeho možná fixácia na riadok a pravidelný posun oka, ktorý je dôležitý pre proces čítania.

Pri vstupe do základnej školy by malo dieťa v oblasti *zrkového vnímania* vedieť:

- pomenovať základné farby aj odtiene farieb,
- vyhľadať na obrázku známy predmet, vyhľadať rozdiely medzi obrázkami,
- odlíšiť prekrývajúce sa predmety,
- sledovať líniu medzi viacerými,
- rozoznať známe alebo neznáme obrázky, ktoré sa odlišujú vertikálne – zhora-dole,
- poskladať obrázok – puzzle – podľa predlohy, doplniť chýbajúce časti obrázku,
- zapamätať si dvojice obrázkov v pexese,
- vymenovať predmety uložené v rade zľava doprava.

Odporúčanie pre rodičov a učiteľov:

Pri rozvíjaní zrkového vnímania začnite s vnímaním konkrétnych predmetov a manipuláciou s nimi. Následne zrkové vnímanie obrázkov konkrétnych predmetov a nakoniec predkladajte deťom abstraktné tvary a symboly.

V priebehu dňa môžete deťom klásť otázky: Ktoré predmety sú zelené (alebo inej farby)? Nájdi rozdiely medzi dvomi predmetmi, obrázkami. Čo je na mne iné (zmena odevu, účesu)? Ktoré predmety sú okolo teba z dreva (z papiera, zo skla,...)?

Príklady na činnosti rozvíjajúce zrkové vnímanie:

Puzzle. Pexeso. Obrázky rozstrihané na menšie časti a ich skladanie. Bludiská. Rozoznávanie predmetov – triedenie predmetov podľa rôznych kategórií – farby, tvaru, veľkosti – v tomto poradí začíname a cvičíme. Napodobňovanie – sochy, mimika, kresba. Prečiarkovanie znakov, ktoré sú rovnaké alebo

V oblasti **vnímania času** by malo dieťa pri nástupe do základnej školy vedieť:

- priradiť činnosti, ktoré vykonáva k určitému časovému obdobiu,
- čo sa robí ráno, na obed a večer,
- rozlíšiť na obrázkoch časovú postupnosť,
- rozlíšiť pojmy najskôr, neskôr, nakoniec,
- orientovať sa v týždni, v ročných obdobiach,
- poznať a rozlíšiť pojmy včera, dnes, zajtra.

Odporúčanie pre rodičov a učiteľov:

Vnímanie priestoru a času možno s deťmi realizovať hrovou formou a každý deň. Dieťa nechajte pomáhať pri domácich prácach a pomenúvať postupnosť krokov (pri pečení – najskôr odvážeme, potom vysypeme). Či už kladením otázok, bežnými aktivitami ako upratovanie hračiek v izbe, ale aj rôznymi aktivitami, ako napríklad riešenie bludísk, skladanie papiera, skladanie mozaiky, stavanie z rôznych stavebníc. Hrovou formou možno s deťmi realizovať kresliaci diktát (vpravo nakresli slniečko, vľavo mesiačik a pod.).

Činnosti, ktorými rozvíjame priestorové a časové vnímanie:

Na vychádzke, v miestnosti si ukazujeme, čo je vpravo, čo vľavo, čo hore.

Práca na tele – ukáž pravou rukou na ľavé ucho.

Popisovanie obrázkov. Hra na obchod, na lekára – kto je prvý na rade, kto prišiel posledný?

Pomocou obrázkov pomenovať, čo sa robí v ktorú dennú dobu a v ročných obdobiach. Rozprávanie príbehov podľa časovej postupnosti – pomocou obrázkov.

Pri nástupe do základnej školy v oblasti **matematiky a informačných technológií** by malo dieťa vedieť:

- vymenovať čísla od 1 do 10 v rade za sebou,
- porovnať pojmy a určiť vzťahy,
- triediť a tvoriť skupiny, poznať, čo do skupiny nepatrí,
- pridať a odobrať zo skupiny skupinu s daným počtom,
- pomenovať a zoradiť – malý, stredný, veľký,
- poznať a pomenovať geometrické tvary,